

Handbook on the International Exchange of Publications. 5th completely new ed. Edited on behalf of IFLA by Kirsten Ekonen, Päivi Paloposki and Pentti Vattulainen. München : K. G. Saur, 2006. ISBN 3-598-11752-3

Prikaz *Priručnika za međunarodnu zamjenu publikacija* čini prikaz općih odredbi o međunarodnoj zamjeni publikacija (poglavlje pod nazivom: *Međunarodni okvir zamjene*) i prikaz nacionalnog središta za zamjenu publikacija (poglavlje pod nazivom: *Organizacija i zadaće središta za zamjenu s nacionalnom odgovornosti*). Primjeri prakse pojedinih zemalja na polju zamjene publikacija, koje su dio ovoga *Priručnika*, nisu detaljno prikazani.

Prvo izdanje *Priručnika za međunarodnu zamjenu publikacija* objavljeno je u izdanju UNESCO-a 1950., a sljedeće izdanje iz 1956., popraćeno praktičnim smjernicama i adresarom, postalo je priručnikom u pravom smislu riječi. Priručnik je u organizaciji UNESCO-a ažuriran 1964. i 1978. Sekcija za nabavu i izgradnju zbirki IFLA-e¹ raspravljala je tijekom 1990-ih o potrebi ažuriranja *Priručnika za međunarodnu zamjenu publikacija* i ustanovila da je zamjena publikacija, premda su se tijekom posljednjih dvadesetak godina dogodile znatne promjene u području tehnologije i na društveno političkom polju, i nadalje važan čimbenik u izgradnji knjižničnih fondova i utvrdila da je novi priručnik prijeko potreban.

Međunarodna je zamjena publikacija smanjena tijekom zadnjih desetljeća, a u budućnosti će biti još upitnija. Porast elektroničkoga nakladništva, jednostavnoga i besplatnoga pristupa publikacijama internetom utječe na smanjenje važnosti zamjene publikacija koja će ipak zadržati svoju ulogu u cjelini postupka nabave knjižnične građe. Za neke je knjižnice zamjena način nabave publikacija koje su objavljene u malim nakladama, regionalnih publikacija, sive literature, kao i stranih publikacija koje zbog nedostatka novčanih sredstava ne bi mogle kupiti.

Struktura *Priručnika* nije se promijenila u odnosu na prethodna izdanja. Prvi dio *Priručnika* čini ažurirani tekst 4. izdanja *Priručnika* iz 1978., drugi dio *Povijest i suvremeni primjeri* sastoji se od članaka koji većinom potječu s radionice Sekcije za nabavu i izgradnju zbirki IFLA-e održanoj tijekom zasjedanja IFLA-e u Bostonu 2001. Treći dio, adresar, ažurirani je popis središta za zamjenu publikacija u svijetu. To nije potpuni popis, ali daje pregled načina na

---

¹ IFLA Acquisition and Collection Development Section.

koje su aktivnosti u zamjeni organizirane u različitim zemljama. Priručnik je namijenjen knjižničarima koji žele osnovati središte za zamjenu publikacija, posebice u zemljama u razvoju, knjižničarima koji rade na poslovima zamjene te žele proširiti svoje znanje, studentima knjižničarstva, službenicima odgovornima za rad knjižnica, te informacijskim djelatnicima i dokumentalistima. Prethodna izdanja Priručnika objavio je UNESCO. Budući da UNESCO više ni na koji način nije uključen u djelatnosti zamjene publikacija, IFLA je svojom Sekcijom za nabavu i izgradnju zbirke preuzela brigu za pitanja vezana uz zamjenu publikacija. Priručnik se snažno oslanja na finsku praksu na polju zamjene publikacija, a donosi i prikaze prakse pojedinih zemalja (na primjer, Japan, Senegal, Rusija itd.).

Što je međunarodna zamjena publikacija? Međunarodna zamjena publikacija je oblik međunarodne znanstvene i kulturne suradnje koja promovira protok ideja i znanstvenih informacija između znanstvenih ustanova koje pripadaju različitim nacijama pomoću formalnih ugovora ili slobodno sklopljenih sporazuma između ustanova dviju ili više zainteresiranih strana. Priručnik se bavi pretežito zamjenom publikacija u znanstvene svrhe, s tim da se pojam 'znanstveni' koristi u širokom smislu. Zamjena publikacija s komercijalnim motivima nije predmet ovoga Priručnika.

Tiskana građa koja je uključena u zamjenu, monografske su i periodičke publikacije koje mogu potjecati iz privatnih ili iz službenih izvora. Zamjena se može obavljati u knjižarama ili neovisno o njima, jer je to transakcija u kojoj se ne postavlja pitanje profita.

Knjižnica može u zamjenu ponuditi svoja izdanja ili duplikate, a zamjenom nabavljati strane publikacije koje ne može nabaviti kupnjom. To je i način da se izdanja pojedinih ustanova raspačavaju u druge ustanove i knjižnice u cijelome svijetu.

Opseg građe. Vezano uz opseg građe, zamjena može biti: a. zamjena svezak za svezak / knjiga za knjigu – na primjer, godišnjak za godišnjak, naslov za naslov, broj serijske publikacije za broj serijske publikacije; b. zamjena temeljem cijene publikacije – pri čemu se nastoji postići ravnoteža između strana koje sudjeluju u zamjeni; tj. nastoji se postići da se zamjenjuju publikacije približno iste cijene – vrijednosti; međutim, u različitim zemljama cijena iste knjige može biti različita – u nekim zemljama knjige postaju sve skuplje, u drugima se njihova cijena održava niskom, te je zamjena na temelju cijene knjige problematična; c. zamjena stranica za stranicu, na primjer jedna tabla za dvije stranice, dvije ili tri stranice nove knjige za jednu stranicu stare knjige itd.

Publikacije akademskih ustanova obuhvaćaju publikacije akademija, istraživačkih instituta, znanstvenih društava i sveučilišta. To su rasprave, radovi sa stručnih skupova, kongresa itd., godišnjaci, mjesečni izvještaji, statuti, spomenice, publikacije o unutarnjem ustroju ustanove/akademije, kao i sva izdanja akademija i istraživačkih instituta na svim znanstvenim područjima. Akademije i znanstveni instituti se u zamjeni publikacija ravnaju potrebama svojih korisnika i/ili članova.

Sveučilišne publikacije su izdanja koja objavljuju sveučilišta, na primjer magistarski radovi i disertacije, predavanja profesora toga sveučilišta, programi, kalendari, redovi predavanja, godišnjaci, spomenice itd., a u SAD-u, Švedskoj i Švicarskoj i sve publikacije koje su objavili profesori sveučilišta.

Magistarski radovi i disertacije. Mogu biti tiskani ili u elektroničkom obliku, mogu se čitati na mrežnim stranicama sveučilišta, mogu biti reproducirani na mikrofilmu, a postoje i verzije na CD-ROM-u. Sažeci disertacija često se tiskaju i objavljuju kao godišnjaci koji se predlažu za zamjenu. Disertacije se često objavljuju i kao članci u časopisima, a podaci o njima uključeni su u priručnike i bibliografije.

Posebna se pravila traže za disertacije objavljene u nekoj sveučilišnoj tiskari koja osigurava određeni broj primjeraka za zamjenu, ali tek po isteku određenog razdoblja, najčešće nakon dvije ili tri godine od godine izdavanja. Suradnici u zamjeni u tom su slučaju sveučilišne knjižnice koje obavljaju zamjenu za cijelo sveučilište tj. za sve fakultete, institute, zavode u okviru sveučilišta, koji i sami mogu uspostaviti zamjenu sa srodnim fakultetima u svojim knjižnicama. U mnogim sveučilišnim knjižnicama postoje posebni odjeli za vođenje zamjene disertacija, ali je vrlo teško uspostaviti uravnoteženu zamjenu disertacija zbog njihove cijene.

Središta koja se bave zamjenom publikacija, nalaze se najčešće u općeznanstvenim, nacionalnim i državnim knjižnicama, sveučilišnim knjižnicama i knjižnicama akademija znanosti.

Postupci pri zamjeni publikacija. Praktični postupci u organizaciji zamjene publikacija općenito, obuhvaćaju sljedeće poslove:

- Izradba datoteka s podacima o svakom suradniku za zamjenu publikacija
- Ako je to potrebno, za svakoga se suradnika s kojim je uspostavljena zamjena publikacija, vodi datoteka poslanih i datoteka primljenih publikacija
- Izradba popisa suradnika za zamjenu publikacija koji sadrži ime (uključujući i poznate akronime) i točnu adresu svakoga od njih

- Izradba popisa traženih djela
- Izradba popisa dostupnih djela
- Zamjena periodike i serijskih publikacija obavlja se temeljem odabranih naslova, tj. suradnik u zamjeni odabire naslov serijske publikacije i pojedini se brojevi automatski šalju
- Treba omogućiti izradbu pregleda ravnomjernosti zamjene između suradnika u zamjeni publikacija
- Preporuka je izrađivati godišnju statistiku zamjene
- Pohrana. Ma kakav bio opseg zamjene, mora se osigurati prostor za pohranu građe koja se nabavlja zamjenom; djela treba čuvati dvije do pet godina.

Pošiljanje publikacija. Kako carine, porezi i ostala novčana davanja ne bi ugrozili zamjenu znanja, UNESCO je potaknuo *Sporazum o uvozu obrazovne, znanstvene i kulturne građe*² koji je potvrđen na Generalnoj skupštini 1952. Po tom sporazumu, sve su navedene vrste građe od posebne važnosti za zamjenu publikacija i na tu se građu ne primjenjuju carine niti druga novčana davanja. 1976. godine, Generalna skupština UNESCO-a prihvatila je protokol ovom sporazumu kojim je dana podrška uvozu predmeta obrazovne, znanstvene i kulturne prirode kod svih vrsta knjižnica.

U većini zemalja pošiljanje građe u inozemstvo podrazumijeva ispunjavanje carinske deklaracije i/ili konzularne deklaracije. Neke zemlje traže jednu ili više carinskih deklaracija, a neke zahtijevaju uvoznju licencu za publikacije. Općenito, ipak, licence se traže samo za izvoz i nije ih teško pribaviti. Sporazumom se željelo omogućiti da slobodan protok ideja pomoću riječi i slike postane obveza u sferi međunarodne zamjene publikacija.

Međunarodni okvir zamjene

Od konvencija o međunarodnoj zamjeni publikacija primjenjivanih u sadašnjoj praksi, navode se kao još valjane, samo dvije konvencije UNESCO-a iz 1958. To su Konvencija o međunarodnoj zamjeni publikacija³ (Konvencija 1) i Konvencija o zamjeni službenih publikacija i državnih dokumenata između država⁴ (Konvencija 2) koje su bile jednoglasno potvrđene na desetom

² Izv. naslov: The Agreement on the Importation of Educational, Scientific and Cultural Materials.

³ Izv. naslov: Convention Concerning the International Exchange of Publications.

⁴ Convention Concerning the Exchange of Official Publications and Government Documents Between States.

zasjedanju Generalne skupštine UNESCO-a, održane u Parizu 1958. i slijedom toga obvezne za ratifikaciju država članica UNESCO-a. Obje su konvencije stupile na snagu 1961. Tekstovi obje Konvencije navedeni su u ovom poglavlju Priručnika, a javno su dostupni na portalu UNESCO-a.⁵

Organizacija i zadaće središta za zamjenu publikacija s nacionalnom odgovornošću

Središta za zamjenu publikacija s nacionalnom odgovornošću

Zamjena se može obavljati izravno između knjižnica ili u nacionalnim središtima za zamjenu publikacija. Ako u zemlji ne postoji nacionalno središte za zamjenu publikacija, svaka ustanova koja želi zamjenjivati publikacije s ustanovama u drugim zemljama, treba to sama učiniti, tj. ona samostalno odabire svoje suradnike za zamjenu publikacija, šalje i prima pisma i pošiljke izravno i snosi sve troškove ovoga posla. Ako je, suprotno tomu, u zemlji osnovno jedno ili više središta za zamjenu publikacija, svaka pojedina knjižnica odlučit će hoće li koristiti neke ili sve usluge središta ili će zamjenu provoditi samostalno i izravno.

1. Nacionalno središte za zamjenu publikacija

Prva briselska Konvencija o međunarodnoj zamjeni službenih dokumenata, znanstvenih i književnih publikacija iz 1886. utvrdila je osnivanje "ureda zaduženoga za dužnost zamjene" u svakoj ugovornoj državi i tako službeno uvela pojam nacionalnoga središta za zamjenu publikacija u praksu zamjene i stvorila pravnu osnovu njezina postojanja. U sljedećim desetljećima osnovana su mnoga središta za zamjenu publikacija u državama koje su pristupile Briselskoj konvenciji ili su se pridržavale Briselske konvencije, kao i u drugim zemljama.

Pariška konvencija o zamjeni publikacija UNESCO-a iz 1958. ponovila je nužnost osnivanja nacionalne službe za zamjenu ili drugih tijela ovlaštenih

---

⁵ Tekst Konvencije o međunarodnoj zamjeni publikacija na adresi http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15395&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, a tekst Konvencije o zamjeni službenih publikacija i državnih dokumenata između država na adresi http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13036&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [citirano: 2011-03-01].

za zamjenu iako je taj zahtjev bio manje kategoričan od zahtjeva prve Briselske konvencije. Od 1960. do 2003., 47 je zemalja ratificiralo pristupanje prvoj Konvenciji koja se odnosi na međunarodnu zamjenu publikacija.⁶

Članak 3 prve Konvencije formulira nacionalnu službu za zamjenu publikacija i njezine glavne zadaće:

(a) podržavanje međunarodne zamjene publikacija, posebice prijevozom, kad je to prikladno, građe za zamjenu; (b) davanje savjeta i informacija o mogućnostima zamjene tijelima i ustanovama u zemlji i inozemstvu; (c) poticanje, kad je to prikladno, zamjene duplikata.⁷

Drugu konvenciju koja se odnosi na zamjenu službenih publikacija i državnih dokumenata između država ratificirala je od 1959. do 2004. 51 država. U Članku 4 nalaze se stavci koji se odnose na središta za zamjenu:

1. U svakoj ugovornoj državi nacionalnu službu za zamjenu publikacija, ili, tamo gdje takva služba ne postoji, središnja služba ili službe namijenjene ovoj svrsi obavljat će zadaću zamjene publikacija.
2. ... Svaka ugovorna država dat će svojoj nacionalnoj službi za zamjenu ili središnjoj ovlaštenoj službi za zamjenu ovlasti potrebne za dobivanje građe za zamjenu i dovoljna novčana sredstva za izvršavanje zadaće zamjene publikacija.⁸

Tijekom razdoblja od 40 godina porastao je broj nacionalnih središta za zamjenu publikacija. Organizacija i zadaće središta znatno se razlikuju od zemlje do zemlje. U većini slučajeva središte za zamjenu je pridruženo nacionalnoj knjižnici ili drugoj značajnoj knjižnici. Neka središta služe svim knjižnicama i službama za zamjenu pojedine zemlje. Većina središta djeluje kao dio knjižnice (na primjer, nacionalne knjižnice, sveučilišne knjižnice s njenim ograncima ili knjižnice nacionalne akademije znanosti). Tijekom posljednjih godina, neka nacionalna središta za zamjenu publikacija s nacionalnom odgovornosti prestala su djelovati (na primjer, u Danskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu).

⁶ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15395&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [citirano: 2011-03-01].

⁷ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : Records on the General Conference, Tenth Session, Paris 1958. Unesco, 1959, pp. 87-88 (i na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001145/114584e.pdf>).

⁸ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : Records on the General Conference, Tenth Session, Paris 1958. Unesco, 1959, p. 90 (i na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001145/114584e.pdf>).

2. Organizacija središta za zamjenu publikacija

Središte za zamjenu publikacija s nacionalnom odgovornosti može biti ili nezavisno tijelo koje nadzire samo ministarstvo ili neka druga vladina agencija ili može biti pridruženo drugoj ustanovi (na primjer, nacionalnoj knjižnici). U tom slučaju, središte može biti ili odjel knjižnice ili može imati neki promjenjivi stupanj autonomije. U ovom smislu ne može se postaviti neko čvrsto pravilo zbog različitih uvjeta u pojedinim zemljama koji to onemogućuju.

Središte za zamjenu publikacija je u pravilu mala jedinica tako da je bolje ne učiniti ga previše neovisnim, nego mu treba dati podršku veće ustanove koja ga neće potpuno apsorbirati. Stoga bi se neka vrsta financijske autonomije mogla smatrati zadovoljavajućim rješenjem.

Zamjena službenih publikacija vodi se između država, a ne između pojedinih knjižnica. Nacionalna središta za zamjenu publikacija koja se bave službenim publikacijama, bilo da su ovlaštena za sklapanje pojedinačnih sporazuma ili ne, uvijek postupaju prema općim uputama vlade. Izbor suradnika za zamjenu publikacija često obavljaju odgovarajuće državne agencije, ali čak i kad je povjeren središtu za zamjenu publikacija, središte je obvezno postupiti strogo u skladu s utvrđenom politikom vlade. Zamjena službenih publikacija obično je povjerena jednoj organizaciji u zemlji. To može biti nacionalno središte za zamjenu publikacija koje je nadležno i za zamjenu drugih publikacija ili to može biti druga organizacija (na primjer, saborska knjižnica). Temeljiti pregled koncepta međunarodne zamjene službenih publikacija i njene provedbe u Njemačkom središtu za zamjenu publikacija (Državna knjižnica u Berlinu) predstavio je Johannes Metz na 65. zasjedanju i generalnoj skupštini IFLA-e 1999.⁹

---

⁹ Metz, Johannes. International Exchange of Official Publications. // *INSPEL 34(2002)2. Washington 2002*, p. 80-89. (i na: <http://fh-potsdam.de/~IFLA/INSPEL/00-2mejo.pdf>). Rad izložen na 65. zasjedanju IFLA-e, Bangkok, 1999. na Sekciji za državne informacije i službene publikacije (Section: Government Information and Official Publications). I. Gompocz, 'Economic Aspects of the International Exchange of publications', op. cit., p. 267-281; P. Genzel, 'The Efficiency of Collective Consignments'. // Marian Schiultman (ed.), *The International Exchange of Publications*, op. cit., p. 66-73; P. Genzel, *The Efficiency of Collective Consignment, Final Report*, IFLA Committee on the International Exchange of Publications, fortieth session, Washington, D.C., november 1974.

3. Zadaće središta za zamjenu publikacija

3.1. Davanje informacija o mogućnostima zamjene i podržavanje tijela za zamjenu publikacija

Prvi i najvažniji zadatak središta za zamjenu publikacija s nacionalnom odgovornošću jest dati informaciju o mogućnostima zamjene publikacija domaćih i stranih ustanova.

Središta mogu dati informaciju o građi dostupnoj za zamjenu (na primjer, popise na internetu ili papirnatu popise koji se šalju domaćim i stranim središtima u zamjeni publikacija). Baza podataka koja uključuje adrese aktivnih i mogućih suradnika u zamjeni publikacija i građe poslane u zamjenu ili primljene zamjenom, kao i građe dostupne za zamjenu vrlo su važne i pomažu središtu za zamjenu publikacija i knjižnicama suradnicama u postupku zamjene publikacija. Također se preporuča osiguravanje mrežnoga portala za korisne adresare i kataloge.

Središte također može pomoći knjižnicama u svojoj zemlji u provedbi izravne zamjene ili može biti zaduženo za cjelokupan tijek zamjene knjižnica ili drugih ustanova obavljanjem izravne zamjene u ime drugih knjižnica (vođenje brige o korespondenciji i sporazumima, aktivnom ponudom publikacija suradnicima u zamjeni, isporučivanjem i nadziranjem građe za zamjenu).

Središta za zamjenu publikacija također vode izravnu zamjenu sa stranim središtima za zamjenu publikacija ili s pojedinim knjižnicama jer imaju na raspolaganju dovoljno građe za zamjenu (obvezni primjerak, zbirka duplikata, redovni darovi, knjige za prodaju, primjerci istraživačkih radova dobiveni od tijela koja su provodila istraživanja itd.), pribavljene na različite načine. Da bi izbjeglo dvostruki rad, središte za zamjenu publikacija treba surađivati s drugim knjižnicama koje vode izravnu zamjenu publikacija. Zahvaljujući suradnji između knjižnica i novim knjižničnim sustavima sa sličnim ili uzajamnim elektroničkim katalogima, knjižnice / središta mogu raditi zajedno i koordinirati knjižničku zamjenu publikacija. Primjereno je na nekoj razini koordinirati zamjenu publikacija kao dio nabave, na primjer, 1) da bi se pomoglo ostalim suradnicima u zamjeni da nabave traženu građu iz različitih dostupnih rezervi u zemlji ili obratno, 2) da bi se pazilo da se mogu primati publikacije sa svih polja znanstvenih istraživanja i s različitih zemljopisnih područja, 3) da bi se nadziralo da građa za zamjenu bude u prikladnoj zbirci, 4) da bi se izbjeglo previše duplikata glavnih publikacija primljenih zamjenom (ako to nije nužno).

Ipak, koordinacija ne smije ograničiti slobodu pojedine knjižnice u provođenju zamjene.

3.2. *Prosljeđivanje građe za zamjenu*

Vrlo važna zadaća središta za zamjenu s nacionalnom odgovornosti je centralizirani prijenos građe za zamjenu pojedinih ustanova. Prosljeđivanjem građe za zamjenu, središte za zamjenu šteti pojednim ustanovama troškove i rad. Također šteti i poteškoće proučavanja carina i pravila o izvozu. Konvencije UNESCO-a daju središtima za zamjenu publikacija mogućnost izuzimanja od carinskih davanja, popust pri poštanskim troškovima i porezima, više nego mnoge knjižnice u zemlji.

Pa ipak, skupne pošiljke su često preskore za dostavu građe za zamjenu. Danas mnogi suradnici u zamjeni preferiraju zamjenu one građe koja se daje u zamjenu relativno brzo po objavljivanju (osobito se to odnosi na periodičke publikacije). Skupina publikacija u jednoj pošiljci znači i za suradnike u zamjeni publikacija koji primaju pošiljku u različitim zemljama mnogo rada i davanja carinskim službama. Većina središta za zamjenu ne šalje više publikacije za zamjenu u velikim paketima ili sporim prijevozom (na primjer, pomorskim prijevozom), čak i kad su zaduženi za otpremanje publikacija za zamjenu s više knjižnica.

Također, izgleda da je trend da središta za zamjenu ne šalju publikacije za zamjenu u velikim količinama kao prije, nego umjesto toga nastoje služiti ograničenoj skupini korisnika. Također je postalo uobičajeno da knjižnice u svojoj ulozi kao središta za zamjenu publikacija koriste građu koju su primile ili nabavile za svoju zamjenu. Slična se promjena dogodila i u zamjeni strane građe: mnoga središta za zamjenu publikacija prihvaćaju samo građu poslanu njihovoj knjižnici. Ekonomska učinkovitost zajedničkog otpremanja bila je propitkivana već 1970-ih.¹⁰ Zajedničko otpremanje zahtijeva znatne mogućnosti pohrane građe za zamjenu, raspakiranje i ponovno pakiranje i pažljivu dokumentaciju. Postoje, naravno, različita rješenja s obzirom na oblik aktivnosti, ovisno o drugim zadaćama središta za zamjenu i njegove organizacijske strukture.

---

¹⁰ I. Gompocz, 'Economic Aspects of the International Exchange of Publications', op. cit., p. 267-281; P. Genzel, 'The Efficiency to Collective Consignments', in: Marian Schiltman (ed.), *The International Exchange of Publications*, op. cit., pp. 66-73; P. Genzel, *The Efficiency of the Collective Consignment, Final Report*, IFLA Committee on the International Exchange of Publications, fortieth session, Washington, D.C., November 1974.

3.3. Posrednička uloga u međunarodnoj zamjeni dubleta i viškova građe

Posredničku ulogu nacionalnih središta za zamjenu publikacija prihvatila su neka središta od 1955. kada je UNESCO (koji je bio nositelj ovoga posla na međunarodnoj razini tijekom prvoga desetljeća svoga postojanja) prenio na njih svoje ovlasti. Izvorni je cilj zamjene bio pomoći knjižnicama u popunjavanju praznina u knjižničnim fondovima koje je ostavio rat. Danas je zamjena razmjerno važno sredstvo kompletiranja nizova periodičkih publikacija ili serija, nabave starih i rasprodanih naslova itd. Ova posrednička zadaća potiče zamjenu duplikata unutar jedne zemlje i time što olakšava opterećenje viškovima građe i čini duplikate dostupnima pojedinim knjižnicama ili središtima za zamjenu za potrebe međunarodne zamjene publikacija. Uloga središta za zamjenu može se ograničiti na raspačavanje popisa fonda ili zahtjeva iz domaćih i stranih knjižnica. S druge strane, knjižnice mogu izravno slati duplikate središtima za zamjenu publikacija. Središte za zamjenu publikacija pohranjuje duplikate i održava i šalje popise za zamjenu ili u papirnatom obliku ili ih čini dostupnim na mreži.

Popisi ponuda trebaju biti klasificirani po predmetu tako da ih se može poslati onome tko je zainteresiran za pojedini predmet, ili, ako su popisi na mreži, da se olakša traženje. Popisi se mogu slati jednoj po jednoj knjižnici ili istovremeno u sve knjižnice. Knjižnice mogu odabrati jedinice građe koje trebaju i vratiti ponude zajedno sa svojim zahtjevima u zadanom roku. Ako je popis duplikata dostupan na mreži, duplikati trebaju biti dostupni sve dok su vidljivi na mreži. Obično postoji samo jedan dostupan primjerak na popisu i na središtu je odluka kojemu će suradniku u zamjeni taj primjerak biti proslidjen.

Korisno je voditi dokumentaciju o tome koja je građa poslana, koju građu knjižnice žele primati i o tome koja je građa poslana u zamjenu. Središte za zamjenu može pohraniti duplikate ili druge viškove koje je zaprimilo iz inozemstva i poslati ih knjižnicama prema njihovoj želji. Neka su se središta razvila u središta za zamjenu duplikata koji centraliziraju zamjenu duplikata za cijelu zemlju (na primjer, United States Book Exchange (USBE)¹¹). Takvo središte ne treba biti isto što i nacionalno središte za zamjenu; može biti autonoman odjel ili čak neovisno tijelo.

¹¹ <http://www.usbe.com/>.

3.4. Zadaća nacionalnih središta za zamjenu u budućnosti

Važnost je središta za zamjenu publikacija kao posredničkih organizacija smanjena. Danas središta za zamjenu publikacija imaju izvornu zamjenu i čuvaju zbirke građe namijenjene zamjeni. Ovisno o zemlji, središta čuvaju onu građu koju zaprimaju u svoju knjižnicu ili građu raspačavaju drugim knjižnicama u zemlji. Djelomičan prijelaz na elektroničko nakladništvo također će utjecati na ulogu cjelokupne aktivnosti zamjene u budućnosti. Zahvaljujući elektroničkom obliku, bit će lakše raspačavati i primati informacije, ali čisto komercijalne publikacije ostat će izvan dosega postupaka zamjene.

Postoje neki pozitivni vidovi specijaliziranih organizacija koje su zadužene za međunarodnu zamjenu: 1) održavanje specijalnih baza podataka za zamjenu s mrežnim službama vrijedno je i čini potrebno znanje o mogućnostima i postupcima zamjene dostupno svim knjižnicama u zemlji, 2) važno je biti svjestan postojanja građe i primati građu koja se može nabaviti samo u sklopu međunarodne zamjene publikacija, 3) izuzimanje od carinskih davanja i popusti na poštanskim troškovima i porezima mogući su i zato štede troškove, 3) postupci zamjene mogu se obavljati uz malo truda i uz mali broj djelatnika, 4) moguće je koordinirati zamjenu, građu primljenu zamjenom i izračunati ekonomsku dobit. Najpovoljnije je stanje kad je središte za zamjenu dio knjižnice ili neke duge slične organizacije. Prilagodljiva organizacija i uska suradnja s knjižnicama i nakladnicima pomaže radu središta za zamjenu publikacija s nacionalnom odgovornosti.

4. Uloga Unesco-a i IFLA-e

Slabljenjem uloge zamjene, izgubila se i potreba za uključivanjem UNESCO-a u pitanja zamjene publikacija i danas UNESCO nema nikakvih aktivnosti vezanih uz zamjenu publikacija.

IFLA danas ima Sekciju za nabavu i razvoj fondova (Acquisition and Collection Development Section),¹² koja se naročito bavi pitanjima nabave tiskane i ostale analogne knjižnične građe kupnjom, zamjenom i darom te pitanjima licenciranja i kupnje elektroničke građe. Tako je i ovdje prikazan priručnik o međunarodnoj zamjeni publikacija objavljen u izdanju te organizacije.

Priredila i prevela Jelica Leščić

---

¹² Informacije o Sekciji dostupne su na adresi: <http://www.ifla.org/acquisition-collection-development> (2011-03-01)